

godine prije Krista. Joško Belamarić govorio je o Augustovu graditeljstvu u Dalmaciji, napose u antičkom Jaderu (*Augustova urbanistička baština na istočnoj obali Jadrana*), a Marina Miličević Bradač o značenju zodijačkog simbola jarca na Augustovim spomenicima (*U znaku jarca*). Inge Belamarić održala je predavanje *Augustov prijatelj Vedije Polion*, a Bruna Kuntić-Makvić i Dino Milinović analizirali su Augustov značaj prema literarnim izvorima i likovnim prikazima (*Sva Augustova lica*).

Prvi lektorat, *Monumentum Ancyranum*, vodila je Senia Belamarić Divjak; sudionici su prevodili odabrane grčke i latinske ulomke iz *Djela božanskog Augusta* (1-2, 13, 30, 35). Ivana Marijanović održala je drugi lektorat, *Rim u Augustovo doba*, na kojem su sudionici prevodili ulomke iz Svetonijeve djela *Životi careva* (Aug. 29-30). Inga Vilogorac Brčić održala je epigrafsku radionicu *Dalmatinski ranocarski natpisi* u Arheološkom muzeju, gdje su sudionici čitali, prevodili i analizirali po jedan počasni, zavjetni i nadgrobni rimski natpis iz 1. stoljeća.

Završna priredba seminara održana je u svečanoj dvorani Muzeja Grada Splita, a bila je dijelom velike proslave 40. obljetnice Hrvatskoga društva klasičnih filologa. Sudionici su tom prigodom nazočnima predstavili svoj trud i rezultate te su primili svečane diplome.

Zlatko Šešelj

Klasični Rim na tlu Hrvatske

Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, I. kat;
27. ožujka 2014. – 25. svibnja 2014.

Priređujući prije četiri godine izložbu o dolasku i boravku drevnih Grka na našem tlu, inicijatori tog prikaza najavili su da će nakon te izložbe o periodu i civilizacijskim okvirima, koji su današnji hrvatski prostor – a tada ilirski – uveli u povijest, slijediti i izložba o drugoj velikoj antičkoj civilizaciji koja je bitno odredila kulturne, civilizacijske pa i političke okvire prostora koji danas pripada Republici Hrvatskoj. Izložba pod gornjim naslovom realizacija je te najave.

No već nas i sam naslov zbunjuje: kako je to „klasični“ Rim došao na naše obale i tu „ostao“ i koji je to, zapravo, „klasični“ Rim? Je li to Rim Scipiona Afričkog i Katona, Cezara i Cicerona ili Augusta i Tiberija? Ako se već trebalo izložbu nekako nazvati, možda je pogodnija fraza mogla glasiti „baština Rima“, jer bi to točnije opisalo sam sadržaj i karakter izložbe.

Druga je stvar koja zbunjuje odluka Galerije da tako velikom zahvatu dodijeli samo jedan kat, dakle, desetak dvorana i hodnike uokolo. Ako je naime izložba o Grcima na našem tlu obuhvaćala također prostor jednoga kata iste te galerije, a riječ je naprosto o malobrojnim ostacima, onda jedan kat za sve ono što su Rimljani ostavili na ovom prostoru – na kojem gotovo svako veće mjesto ima svoj rimski arheološki sloj – nije dovoljno. Stoga su **autorica koncepcije izložbe** Jasminka Poklečki Stošić, kao i kustosice Ana Medić i Danijela Marković već u startu promašile: odluka da se oko 150 artefakata izabere i prikladno izloži koncepcija je koja bi zaslužila sve naše pohvale prije 150 godina, no danas nas ni ta koncepcija, a ni njezina realizacija ne mogu zadovoljiti. Rim je naprosto u prostor današnje Hrvatske utisnuo svoj trajni pečat i ovakvo „trpanje“ stvari u prostor Galerije tek toliko da se zadovolji programska koncepcija, nije moglo roditi dobrim rezultatom.

Kako sam već u prikazu izložbe o Grcima naglasio, hrvatska je publika – čije je poznavanje prošlosti naše domovine više nego skromno, unatoč nastavi povijesti u osnovnoj i srednjoj školi – mogla i morala dobiti jasnu sliku o razlozima dolaska, načinima kontaktiranja, pa onda o glavnim oblicima svog prinosa životu i običajima koje su zatekli na ovim prostorima koje su u to doba naseljavali Iliri. I to ne u verbalnom obliku, na instruktivnim tabelama i tabelama, već kroz priču što nam je arheološki i literarni materijal nudi.

Na stranicama ovog časopisa nakon prikaza izložbe o Grcima – koja je nažalost bila potpuni promašaj – pisao sam o izložbi o Pompejima koju su nam prodali stručnjaci napuljskog Arheološkog muzeja, koji tu i takve izložbe „dilaju“ diljem svijeta. Izložbu istog naziva vidio sam osobno u New Yorku, a moja ju je kći, stjecajem okolnosti, vidjela u Tokiju (i donijela mi katalog kojeg, jer je na japanskom, nisam mogao razumjeti, već samo slijediti slikovni materijal). Te su izložbe primjer kako se izložbe rade i kako ljudi koji izložbe rade dobro procijene sredinu u kojoj će izložbu prikazati. Iako su se isto zvale, sve su tri izložbe o Pompejima bile slične i bitno različite, jer su se obraćale posve različitoj publici: u jednom slučaju susjedima s druge strane Jadrana (koji imaju i „svoje“ Rimljane, pa im čitav niz objašnjenja nije nužan), u drugom publiku iz kulturne metropole Sjedinjenih Država kojoj treba čitav niz drugih i drugačijih podataka, te konačno publiku iz jednog sasvim drugačijeg civilizacijskog kruga. I svaka je izložba jasno uvidjela te razlike i jasno ih uzela u obzir.

Ali bez obzira kome se obraćala i koje je podatke i materijale koristila, svaka je **pričala priču** o Pompejima. Jer, kako god uzeli, većinu posjetilaca tih izložaba čine znatijeljnici raznih obrazovnih profila i različitog stupnja zainteresiranosti. Te se izložbe ne rade za kolege arheologe – njih je jednostavnije dovesti u Pompeje! Izložba se radi za publiku, a ne za svoj uski krug znalaca i poštovalaca, a to ni naša izložba o Grcima, a ni ova o Rimljanima nisu napravile. I u jednoj i u drugoj vidljivo je da su suradnici arheolozi i povjesničari koji svoje mudre misli izlažu svojim kolegama arheolozima ili povjesničarima, a oni koji to ne razumiju, e pa to je njihov problem.

No vratimo se na izložbu o „Klasičnom rimu na tlu Hrvatske“. Ona je ipak uspješnija i bolja od svoje grčke inačice, naprosto zato jer je Rim sveprisutan: od pulske Arene i Salone više se ni jedan turist ne može maknuti iz ove zemlje, i to je dobro. Svijest o rimskom temelju današnjih naselja vidljivo je u svim lokalnim muzejima, a ima ih doista mnogo. Stoga su u koncepciji vjerojatno pretpostavili da će publika doći na izložbu makar ovlaš informirana o rimskoj prošlosti ovog prostora, pa onda – u nedostatku izložbene kvadrature – neke stvari možemo izbaciti i zamijeniti „lentom vremena“. Kao da ikome ta lenta vremena nešto znači! Ako su je ikad i znali, znali su je posjetitelji prije dobrog niza godina kad su to morali pamtit i da dobiju prolaznu ocjenu iz povijesti, ali ta lenta vremena sigurno nije magnetski privlačna njihovoj pozornosti! Ta oni su na **izložbi**, a ne na seminaru o rimskim ostacima. Stoga nam je i ovom prilikom zasmetao potpuni izostanak priče, zašto su, kada i kako Rimljani ovamo pristigli, s kim su trgovali i zašto, što su sve doznali i zašto su krenuli oružjem na osvajanje ovog prostora....

Čitav niz pitanja običnog posjetitelja nije dobio odgovor u izloženom materijalu, već – u mjeri u kojoj ga je mogao slijediti – na pisanim objašnjenjima na ulazima u dvorane i na hodnicima. Gledamo li da je to izložba, onda je to zapravo bila izložba o povijesti rimskog posjedanja ovog prostora ispričanog (vrlo stručno i vrlo kvalitetno) na obješenim tablama. Ali mi nismo na pripremama za ispit, već na **IZLOŽBI**.

I to je glavni nesporazum.

Materijal koji je izložen u dvoranama – izbor je, budimo poštenu, donio u Klovićeve dvore doista najkvalitetnije pokretne iz hrvatskih muzeja – sigurno je bolji i zanimljiviji od onoga što su ostavili Grci, izuzmemo li Artemidu s Visa i Apoksiomena. Rimski je materijal bogatiji, a kad mu se pridodaju i fotografije monumentalnih ostataka nepokretnih spomenika, jasno je da se ima što pokazati i vidjeti.

Stoga su i dojmovi o ovoj izložbi dvojaki: s jedne strane mogle su se vidjeti doista vrijedni komadi rimske baštine, koje zadugo nećemo moći naći na jednom mjestu, i u tom smislu izložba je zadovoljila bar jednu stranu našeg interesa; s druge strane ostali smo zakinuti za svaku smislenu prezentaciju naših prostora u kontekstu cjeline rimske civilizacije. I ovog je puta, dakle, izostala ikakva suvisla priča o jednom dijelu naše prošlosti.

Izložba se metodološki, nažalost, nije izdigla iznad prosjeka lokalnih dionica rimske prošlosti naših muzeja, već je samo – umjesto zamorna nizanjanje nalaza iz ovog ili onog nalazišta – na jednom mjestu sabrala najzanimljiviji dio rimske pokretne baštine. Pa kad je tako, bolje je bilo tu robnu kuću rimskih antikviteta tako i nazvati, a ne sve prekrivati tajanstvenim naslovom „Klasični Rim na tlu Hrvatske“.

Zlatko Šešelj

Emilio Marin: MOJI RIMSKI PAPIRI

Matica hrvatska, Zagreb 2013., 323 str.

Emilio je Marin osoba iznimne znanstvene i stručne biografije, te goleme bibliografije, no za nas je jedan podatak o tom vrsnom hrvatskom arheologu i francuskom akademiku posebno važan (ali ga pisac njegove biografije – objavljene na kraju knjige na str. 319-320 – nije smatrao relevantnim): Emilio Marin jedan je od utemeljitelja časopisa *LATINA ET GRAECA* i autor većeg broja priloga objavljenih u njemu tokom minulih godina.

Dva su se priloga objavljena u našem časopisu našala na stranicama knjige („Arheologija i globalizacija – razmišljanja na temelju iskustva splitskog Arheološkog muzeja“ objavljen je u 5. broju nove serije *LATINA ET GRAECA* u proljeće 2004. na stranicama 3-8, a članak „Natpisi ne pokazuju da bi Dalmacija bila ustupljena Istočnorimskom Carstvu...“ objavljen je u 22. broju 2012.) pa je i to dodatni poticaj za ovaj kratak prikaz Marinove knjige. A knjige pod nazivom „Moji rimski papiri“ – unatoč zbunjujućem naslovu koji sugerira neke memoarske zapise ili osvrte na diplomatsku karijeru našeg kolege – zbirka je znanstvenih i stručnih radova koje je Emilio Marin objavio u periodici, novinama ili u zbornicima (nekoliko priloga tek čeka objavu u publikacijama) tokom svog privremenog odlaska iz arheološke prakse u onu diplomatsku (za one koji ne znaju Emilio Marin bio je hrvatski veleposlanik pri Svetoj Stolici i Suverenom viteškom Malteškom redu od 2004. do 2011. godine).

Za ovu su priliku članci ponegdje redigirani i prilagođeni svojoj novoj ulozi, jer ih je autor poredao u svojevrzne tematske krugove koji čine neku vrstu poglavlja ove knjige. Dakako, uz potrebu prilagođavanja stručnog i znanstvenog diskursa onom namijenjenom široj publici prilagodbe su bile nužne jer je izostao velik dio popratnog materijala (crteži, slike, planovi i sl.), pa bi tekst da nije „uglačan“ posao pomalo nečitljiv. Isto tako, znanstvena aparatura iskazana bezbrojnim fusnotama, silno bi otežala čitanje obrazovanom laiku, a knjiga je upravo njima i namijenjena; stručnjaci željni cjelovite stručne aparature ionako su te tekstove već uočili u arheološkoj periodici.

Marin je svoje članke okupio u veće cjeline nazvane „Helenistički, rimski, starokršćanski i srednjovjekovni grobovi“ (u kojoj su okupljeni tekstovi koji se tiču autorovih rezultata u istraživanju isejske, naronske i, ponajviše, salonitanske epigrafske baštine), „Stara povijest i rimska arheologija“ (u kojoj su okupljene rasprave o naronskim nalazima, o problemu Dioklecijanove grobnice, te prilog o djelovanju ranih istraživača stare povijesti, epigrafije i arheologije u vrijeme kratkotrajne francuske uprave Dalmacijom, kao i tekstovi o arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u

Sinju), „Starokršćanska arheologija i epigrafija“ (u kojoj je skupljen najveći broj autorovih tekstova jer je velik dio svoga rada posvetio upravo tom području), te napokon „Suvremenost arheologije“ (skup tekstova o „arheološkim bitkama“ u kojima je Marin sudjelovao radi očuvanja arheološke baštine).

Kao i u drugim takvim knjigama koje nastaju iz potrebe i želje stručnjaka da se „rasuta baština“ njihova rada ne zagubi u teško pristupačnoj literaturi, tako i ova Marinova knjiga boluje od iste bolesti: heterogenosti u sadržaju i stilu s jedne strane te od uvjerenja da su čitatelji sposobni razumjeti kontekst izlaganja što bitno sužava krug zainteresirane publike. Premda su teme o kojima Marin piše vrlo zanimljive, a on o njima i ima što kazati, ipak su to i dalje specijalističke teme izvučene iz cjeline, a ta nam cjelina – jer nismo stručnjaci upoznati s njome – uglavnom izmiče.

No bez obzira na ovaj prigovor autor svojim temama pristupa s puno emocija i entuzijazma koji možemo jasno osjetiti u njegovom izlaganju, a to je izlaganje vrlo živo i zapravo je slika Marinova predavačkog erosa. To se lako razaznaje iz njegove elokvencije koja često napušta smireni znanstveni ton i postaje strastveno uvjeravanje sugovornika. Katkada nam se čini da možemo Marina „vidjeti“ pred sobom kako nas uvjerava u svoja stajališta. Taj *impetus orationis* katkad ipak odmaže tekstu, jer se u nekim diskursima gube subjekti i predikati, tako da nismo sigurni o čemu doista govori.

Teme kojih se pak autor prihvatio sasvim su sigurno stručno relevantne i o njima će arheološka i povijesna struka i dalje govoriti, bilo podupirući Marinove prijedloge ili o njima polemizirajući. No za nas je ova knjiga vrijedan zbornik antičkih i ranosrednjovjekovnih tema koje u velikoj mjeri utječu na (pre)poznavanje i naše vlastite prošlosti. Tako da ova knjiga ima, dakako, svoju stručnu publiku, ali će i laici u njoj naći cijeli niz zanimljivih tema.